

Lidt præstehistorie.

Af Fritz Jacobsen.

I året 1558 oplevede sognepræsten i *Lundforlund* den tort, at sognemændene lukkede kirkens dør for ham. Årsagen til denne begivenhed var, at sognepræsten Knud Andersen var blevet valgt til forstander for „Helliggejstes Hospital“ i Slagelse mod at indsætte hospitalet som sin arving, og han havde fået lov til at beholde sine sogne, Lundforlund og Gerlev. Dette var sognemændene ikke tilfreds med og greb så til den ret drastiske udvej. Knud Andersen bragte sagen for rettertinget, og dettes dom gik ud på, at han selv må forrette tjenesten i de to sogne til St. Michaels dag, men efter den tid skal han holde kapellan. Herluf Trolle, stiftslensmand over Sjælland, fik befaling til at forfølge sagen mod sognefolkene for kirkens lukning og mod Tygge Clemitzen, fordi han havde „givet folk sammen og lyst for vielse“.

Nævnte Tygge Clemensen må vel være en af sognefolket indsat stedfortræder for Knud Andersen. I Wibergs præstehistorie nævnes Knud Andersen ikke. Nr. 1 i rækken er Christen ... (15...) og nr. 2 Hans Nielsen, Ringsted (1584).

Sogneformændene i *Bjerre* sogn, Flakkebjerg herred, klager i 1564 til kongen over, at deres sogn i Peder Palladius' tid var blevet annekteret til Ørslev sogn, skønt præsten havde

Fritz Jacobsen

så megen rente (indkomst), at han havde nødtørftig underhold af den. Vejen til Ørslev sognepræst er lang og om vinteren så dårlig, at den ikke uden fare kan passeres, især ved nattetid, og derfor ønsker de at få egen sognepræst, som de til nødtørft vil underholde; der har allerede været præster, som har tilbudt at tjene dem.

Kongen finder ikke denne begæring ubillig, hvis beboernes fremstilling er rigtig, og Peder Bilde og dr. Hans Albrecht- sen får ordre til at undersøge sagen og svare bymændene.

I 1572 er det galt igen. Bønderne har indberettet, at deres sognepræst på grund af alder og svagelighed har holdt en kapellan, som de nu efter den gamle præsts død gerne vil have til sognepræst. Præsten i Ørslev, hr. Michil (Mikkel Poulsen 1572—84), vil imidlertid „med magt“ tilholde sig Bjerre sogn, skønt de ikke har kaldet ham, og sognene aldrig tidligere har været under een sognepræst; de er villige til selv at underholde deres sognepræst.

Sjællands biskop, Poul Madsen, får ordre til at undersøge sagen og lade bønderne få deres egen sognepræst, hvis deres forklaring er ret; men hvis kongens fader har truffet anden bestemmelse, eller biskoppen selv har noget at indvende, ønsker kongen straks at blive underrettet derom.

Der kendes ingen præst ved navn før 1572; fra 1772 var Bjerre et pastorat for sig selv.

Samme år som biskop Poul Madsen måtte se at forlige de to sogne, Bjerre og Ørslev, havde han en anden sag at ordne, og i den synes bølgerne at have gået meget højt mellem parterne.

De menige sognemænd i Marid (*Marvede*) sogn har indberettet, at deres sognepræst for nogen tid siden er død,

Lidt præstehistorie

og at biskoppen nogen tid, før dette skete, har sendt en person, hr. Mads, til dem som kapellan. Der er imidlertid opstået en stor strid mellem de to sogne, Marvede og Hyllinge, idet fru Anne Holck, Verner Parsbergs enke, som har jus patronatus (ejendomsret) til Hyllinge kirke og dermed det første valg, har kaldet en ved navn hr. Thomas Madsen til sin sjælesørger, og biskop Poul Madsen har bevilget, at Thomas M. må få begge sognene.

Skønt han er duelig og eksamineret af biskoppen, vil bønderne i Marvede ikke lade ham få deres sogn, hvorfor biskoppen får ordre til at undersøge sagen og sørge for, at sognene — som hidtil — bliver samlet under een præst, for at præsterne ikke, hvis sognene bliver skilt, senere skal klage over mangel på „underholdning“ og henvende sig til kongen om forbedring deraf.

Det ser ikke ud til, at biskoppen har evnet at bøje de stridige viljer hos Marvede bønder, for i 1573 sender kongen et brev „til bønderne i Marid sogn, hvem de end tilhører“. I brevet står, at Hyllinge og Marvede sogne fra Arilds tid har været anneks til hinanden, og nu har beboerne i Hyllinge med stiftslensmandens og biskoppens samtykke kaldet Thomas Madsen til deres sjælesørger. Beboerne i Marvede sogn vil dog ikke lade ham gøre tjeneste hos dem, men truer med at slå ham ihjel.

Denne ulydighed forundrer i høj grad kongen, og han befaler dem på det strengeste herefter at regne hr. Thomas Madsen for deres sjælesørger og svare ham tiende og anden sædvanlig præsterente. Kommer der flere klager over dem, vil kongen uden al nåde lade dem straffe.

I Wibergs præstehistorie nævnes præsten Thomas Madsen

i Marvede (1583—1610), så han blev ikke slået ihjel af de krigeriske sognemænd fra Marvede, men hvorledes forholdet har artet sig i tiåret 1573—83 kan desværre ikke oplyses. I året 1594 indberetter han, at hans præstegård sidste år i høstens tid er afbrændt ved nattetide tillige med alt hans gods. Det befales alle præster, provster og kirkeværger for alle landsbykirker i Sjælland velvilligt at hjælpe ham efter evne og vilje i hans nød.

Sognepræst til Marvede kirke, Christoffer Arnoldsen de Fine, indberetter 1616 til kongen, at Hyllinge sogn tidligere har været anneks til Marvede, men Fr. Parsberg til Harrestedgaard, der har jur. patronatus til Hyllinge kirke, har kaldet en anden præst til dette sogn, som derved er blevet skilt fra Marvede sogn. Fr. Parsberg får derfor befaling til straks at begive sig til kongen og medtage alle de breve, han har angående dette forhold, for at kongen kan blive klar over de forskellige omstændigheder. Hyllinge nyvalgte præst skal følge med.

Allerede en uges tid efter foreligger kongens afgørelse af spørgsmålet i et åbent brev. *Vallensved* sogn, hvor Hans Jensen nu er sognepræst, skal efter dennes død være anneks til Marvede sogn, som efter Christoffer Arnoldsens beretning er blevet så ringe ved adskillelsen fra Hyllinge sogn, at det ikke alene kan føde en sognepræst. Præstegården i Vallensved skal dog efter Hans Jensens død falde til kronen og lægges ind under Korsør slot.

I 1622 foreligger atter en klage fra Christoffer Arnoldsen. Den går ud på, at han på grund af den store vejlængde kun med meget stort besvær kan skaffe ildebrændsel fra Antvorskov skove. Det tillades ham indtil videre at få brændsel fra

Lidt præstehistorie

Saltø skove, men han skal yde de lam og den havre, han hidtil har ydet for veddet, på Antvorskov slot. Man vil af dette se, at „brændselskvaler“ ikke er af ny dato.

Fra 1632 var Christoffer A. også præst for Vallensved og kom her i strid med formanden Hans Jensens enke om en årlig genant, han havde lovet hende, men som han ikke vil betale mere, da hun har giftet sig igen. Lensmanden på Antvorskov, Ventzel Rotkirk, og biskoppen over Sjælland, Hans Resen, får 1637 befaling til at stævne parterne til et møde, for at få trætten bilagt i mindelighed eller ved dom.

Sognepræst Hans Mortensen Kolding i *Hyllinge* sender i 1638 til kancelliet en indberetning, hvori han minder om den tidligere her fortalte adskillelse mellem Hyllinge og Marvede sogne og begærer, at Marvede igen som anneks sogn må blive lagt til Hyllinge sogn, som kun er et ganske ringe sogn, hvorimod Vallensved sogn er et godt sogn, som er i stand til selv at holde en præst. Ventsel Rotkirk og Jesper Brochmand får befaling (6/1 1639) til at undersøge, om den foreslåede ændring kan lade sig gøre. Indtil videre skal Hans Mortensen varetage Marvede kald.

Allerede den 10/2 1639 foreligger den kongelige sanktion på forandringen med den motivering, at Hyllinge sogn — ifl. indberetning — er så ringe, at en Guds ords tjener kun kummerligt kan ernæres dér, og en fattig præsteenke i påkommende tilfælde ikke få noget underhold fra embedet. Vallensved kan derimod alene let underholde en præst, hvorfor sognepræsten i Hyllinge, H. M. Kolding, og hans efterfølgere herefter skal være sognepræster i Marvede sogn, som det før har været tilfældet. Atter det skilte bøjedes sammen.

Vallensved præstegård, der var blevet lagt ind under Kor-

Fritz Jacobsen

sør slot, lægges i 1633 atter tilbage til præsten, dog således, at enken bebor den frit og uden afgift på livstid.

Også *Faarstrup* sognekald har i fortiden været udsat for „omlægninger“. Lensmand Ebbe Munk på Antvorskov får 9/4 1598 tilsendt et kongeligt brev i anledning af, at menige sognemænd i Faarstrup har indberettet, at deres sognepræst (Jørgen?) for kort tid siden er død, og hr. Jacob, sognepræsten i Skælskør, nu vil tilholde sig Faarstrup sogn som anneks i henhold til Christian III's fundats i klemmebrev af 9/5 1555, der bestemmer at Faarstrup kirke skal være anneks til sognekirken i Skælskør, når den præst, som har Faarstrup sogn, dør „eller bliver forsørget på anden måde“. Hr. Jacob vil nu holde en kapellan i Skælskør, som skal rejse ud og gøre tjeneste i Faarstrup kirke, og han vil selv bruge præstegården, hvortil sognemændene i den forrige præsts tid havde lagt 80 skpr. sæd og 8 læs eng af bolsskiftet jord, fordi præstegården var ringe, og de selv vilde have en præst i byen. Dette ønsker de fremdeles, men deres bøn derom bliver kun delvis imødekommet.

Ebbe Munk får nemlig befaling til — med biskop dr. Peder Vinstrups samtykke — at beskikke hr. Jacob en „god og skikkelig“ person til at være hans kapellan i Faarstrup, men denne skal bo i præstegården og nyde den med tilliggende imod at svare præsten i Skælskør den samme afgift som formanden.

Ernst Normand, Ebbe Munks efterfølger som lensmand på Antvorskov, må også beskæftige sig med Faarstrup sognekald, idet han 20/12 1621 får befaling til — sammen med biskop Hans Resen — at undersøge de kirkelige forhold i sognet. Sognepræsten i *Skørpinge*, Morten Damph, har nemindberettet, at han har en meget ringe „underholdning“, og

Lidt præstehistorie

at præsten i Faardrup, Peder Hansen, er villig til at afstå sit embede mod en årlig genant (indkomst).

Den 5/1 1662 udstedes et kongeligt åbent brev om, at Skørpinge og Faardrup sogne nu skal betjenes af een præst, da de er meget ringe sogne og ligger så nær ved hinanden, at det godt kan lade sig gøre. Dog skal den præst, som får sognet, og hans eftermand svare sognepræsten i Skælskør og hans eftermænd den rettighed, han hidtil har haft af Faardrup.

Fra 28/1 1622 foreligger meddelelse om, at kongen for nogen tid siden har bevilget, at Faardrup sogn må annekteres til Skørpinge sogn, men Peder Hansen i F. må på grund af alder og skrøbelighed beholde Faardrup præstegård, så længe han lever, men efter hans død skal Damph eller hans eftermand have gården, mens Skørpinge præstegård så skal lægges under Antvorskov len.

Ved besættelsen af ledige præsteembeder opstod der tit divergens mellem de personer, der skulle betjenes af præsten, og de kaldende myndigheder, og her trak sognemændene som regel det korteste strå. At begge parter blev „taget ved næsen“ viser følgende tilfælde fra *Karrebæk*:

Knud Urne, embedsmand på Halsted kloster, og dr. Jacob Madsen, biskop over Fyens stift, får i 1517 et brev, dateret 29/3. I dette udtales, at kongen har bragt i erfaring, at en præst i Lolland, hr. Otte i Horslunde, har dristet sig til at drage fra Fyens stift til Karrebæk sogn, hvor sognepræsten var død. Han har her „modvillig“ (egensindig) anstillet sig, som om han var provst, og derved med utilbørlige midler bevæget bønderne i sognet til imod ordinansen at kalde en person til præst, som skal være hans egen broder. Han har

Fritz Jacobsen

også brugt utilbørlige ord mod embedsmanden på Saltø, Peder Reedtz, som er „den bedste mand i sognet“, og har endvidere „ladet sig forlyste med anden uskellighed“.

Peder Grubbe, embedsmand på Bønnit (Bønned hovedgård på Falster) skal indstævne præsten og hans broder for Knud Urne og Jacob Madsen, som skal tiltale hr. Otte for hans dristige forseelse og afgive skriftlig beskrivelse af den dom, der falder.

Kancelliets brevbøger oplyser desværre ikke, hvad den afsagte dom gik ud på, men dr. Peder Vinstrup får $31/3$ 1597 befaling til at ansætte Hans Blasius, kapellan i Næstved, til præst i Karrebæk sogn, da sognemændenes valg af sognepræst nu var blevet kasseret.

Også sognemændene i *Gimlinge* kom engang galt af sted ved besættelsen af Gimlinge sognekald. Sammen med provsten i Flakkebjerg herred havde de „understået sig til“ at give en person kaldsbrev til embedet, skønt der var udgået en kongelig befaling, hvori kongen havde udtrykt som sin vilje, at sognepræsten i Beldringe skulle have det første ledige kald. Lensmand Ernst Normand får derfor $17/6$ 1623 befaling til at lade bønderne tiltale for deres adfærd og indsætte præstene fra Beldringe i embedet med fuldstændig forbigåelse af den, sognemænd og provst havde valgt.

Da dette er sket, får de gode følelser hos kongen overhånd, og han tilskriver Ernst Normand ($22/8$ 1623), at provsten og sognemændene må have deres forseelse eftergivet, så der ingen tiltale skal ske, og de forskellige vidner, breve og stævninger, som angår sagen, skal være døde og magtesløse.

I *Slotsbjergby-Sludstrup* pastorat var der i 1632 også vanskeligheder ved besættelsen af præsteembedet. Mathias

Lidt præstehistorie

Hansen Lund har til kancelliet indberettet, at han har „ladet sig høre“ og er kaldet til Bjergby og Sludstrup sogne, men provsten i hovedsognet har ikke villet besegle hans kaldsbrev, og enken i samme sogn er derimod. Kancelliet svarer 5/1 1632, at da besættelsen af kaldet er opholdt over seks uger imod ordinansen, og kongen derfor alene har kaldsret, skal lensmand Ventzel Rotkirk på kongens vegne give Mathias Lund kollats. Endvidere skal han foreholde enken, om hun vil indlade sig i ægteskab med Lund, som er villig dertil; vil hun ikke, skal der forhandles om det beløb, som Lund årlig skal give hende til underhold, så længe hun lever.

Rotkirk indberetter imidlertid, at Lunds kaldelse ikke er gået rigtigt til efter ordinans og forordninger, hvorfor det 18/1 1632 befales Just Høg til Sorø og biskop Hans Resen at indstævne de interesserede parter og undersøge, om kaldelsen er gået så rigtig til, som den bør.

Dette er den åbenbart ikke, for et brev fra kancelliet (26/2 1632) meddeler, at Lunds kaldsbrev er kendt magtesløst, og de to herrer skal indsætte en dygtig person som præst. Dersom biskoppen finder, at M. Bertel Jørgensen i levned og lærdom „eragtes“ bekommelig og dygtig dertil“, kan han indsættes.

Mathias Lund mistede således kaldet og slap for den modvillige præsteenke.

At en sognepræst kunne finde på at påtale hans sognebeboeres uvilje mod eller efterladenhed med at yde ham det pligtige offer, er forståeligt, men prædikestolen var jo ikke det rigtige sted at gøre det fra. Dette gjorde imidlertid hr. Hans i *Taarnborg* en dag, hvorfor lensmanden på Korsør slot, Corfits Ulfeld til Bavelse, får befaling (28/7 1597) til

Fritz Jacobsen

at undersøge, om præsten virkelig har „illet“ sine tilhørere. Hvis det er tilfældet, skal Ulfeld tage herredsprovsten for sig, få vidnesbyrd derom og siden lade hr. Hans tiltale og straffe.

Vidnesbyrdene må have gået hr. Hans imod, for han andrager kongen om, at han ikke må blive domfældet for sin optræden. Kongen bevilger $\frac{4}{11}$ 1597, at sagen for denne gang må eftergives ham, mod at han forpligter sig til for eftertidene at skikke sig tilbørligt både inden og uden for kirken; gør han det ikke, skal han have sit kald forbrudt.

En præsts forseelse kunne dog være så alvorlig, at den kongelige nåde ikke kunne erhverves, hvad et tilfælde fra *Vemmelev-Hemmeshøj* sogne beviser.

Lensmand Ebbe Munk på Antvorskov får $\frac{8}{7}$ 1613 et brev fra Christian IV, hvori kongen udtaler, at han har bragt i erfaring, at Jørgen Jensen, sognepræst til V. og H. sogne, i lang tid har ført et meget uskikkeligt levned til stor forargelse for sine tilhørere og andre, hvorfor Ebbe Munk har ladet ham tiltale, forfølge og endelig fået en dom over ham, som henstiller hans straf til kongen. Da denne ikke som kristen øvrighed bør lade sådanne grove laster, der er det ganske prædikeembede til foragt, passere ustraffet, befales det Ebbe Munk på det strengeste at lade Jørgen Jensen afsætte og forvise og sørge for, at der siden bliver kaldet en anden præst, som med hensyn til levned og lærdom er skikkelig og duelig til at forestå de to sogne.

Fra 1640—82 var Andreas Madsen sognepræst for Vemmelev-Hemmeshøj sogne, og fra ham haves der et brev (gengivet i „Kirkehistoriske Samlinger“), der lyder således:

Allernaadigste Herre og Konning!

Jeg fattige Mand haver for Ed. Kgl. Maj. paa det ydmyggeste og allerunderdanigste at andrage, hvorledes jeg, fast fremfor andre Præstemænd af Fjenden betrænges, udi første Fjendens Indfald ved megen Overlast er bleven af Fjenden skudt med en Pistolkugle, hvilken midt udi mit Rygben tordnet (ikke endnu ved Lægens Middel er kunnet blive udtagen) og da uden Livs Forhaabning med stor idelig Smerte maatte føres fra mit Hus, Lægen at søge, og derudover, som paa Landevejen imellem Korsør og Slagelse udi Vemmeløv boende, er næsten da førstegang fra al min Formue udi største Hast geraaden. Haver dog, efter Freden var sluttet, draget til tomme Huse, hvad ringe mig da øvrig kunde være, ved den Ruptur, Fjenden paa Freden gjorde, er jeg da som en, der først paa Strugged (Strøget) boede, ganske paany udplyndret, af Gaarden forjaget, Husene forvisede og moxen nedbrudte, saa jeg haver mist Helbred og Formues Middel, at jeg ved Godtfolks Hjælp i Fejdetiden er opholdt sørgelig, og haver nu ikke nogen Middel Gaarden igjen at reparere og opbygge. Er derfor paa det underdanigste af Ed. Kgl. Maj. Hylde og Naade ydmygelig begjærende, at eftersom de tvende Kirker, jeg uværdig betjener, nemlig Vemmeløv og Hemmeshøj, have 500 Daler udi Behold, mig da de 3 Parter maatte naadigst forundes til Gaardens Reparation, efterdi samme Kirker behøver ikkun føje Hjælp til deres Brøstfældighed og overflødeligen med øvrige fjerde Part, hvad Mangel findes, forfærdiges kan. Og eftersom dette ikke kan forstrække til Gaarden Opbyggelse, som er meget ruineret, er jeg underdanigst anmodende Ed. Kgl. Maj. vil mig en Rigsdaler af Eders Kirker her i Landet naadigst bevilge. Saadan kongelig Gunst og Almisse vil Gud visse-

Fritz Jacobsen

ligen Ed. Majestæt og det ganske kongelige Hus ved
Jesum Christum rigeligen igjen belønne.

K ø b e n h a v n, d. 22. Juli 1660.

Ed. Kgl. Majs

underdanigste og ydmyggeste Tjener

A n d e r s M a d t z e n.

Lensmand Hugo Lützwow, Antvorskov, gav dette brev følgende påtegning: „Denne fattige Præst bor ret paa Landevejen og haver udstaaet megen stor Besværing foruden et Skud, som han fik af en svensk Soldat, og maaske aldrig kommer tilpas igjen. Vilde Hs. Maj. naadigst unde hannem, da var det hannem en stor Naade, og Præstegaarden kunde komme noget paa Fode igjen“.

Præstens nødråb, vel i forbindelse med lensmandens varme anbefaling, bar frugt, idet kong Frederik III $\frac{3}{8}$ 1660 bevilgede, at præsten måtte få 200 rdl. af sognekirkernes beholdning til sin præstegårds reparation efter svenskernes hårdhændede behandling.

Et brev fra Anders Madsen af $\frac{22}{10}$ 1660 (i bispearkivet) giver et trist billede af de to sognes elendighed på grund af misvækst.